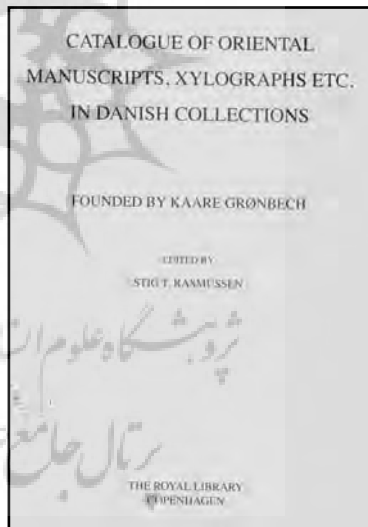

نسخه‌های خطی عربی مجموعه آرتور کریستین سن

● راضیه یوسفی نیا
کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی
کتابخانه مجلس شورای اسلامی

پراهمیتی است که به جمع‌آوری و نگهداری نسخه‌های خطی شرقی، کتب چاپ مهری و کتاب‌های چاپی به زبان‌های آسیایی و آفریقایی اهتمام ورزیده است.

ایران‌شناسان و سیاحان دانمارکی از سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م. در طول سلطنت فردریک سوم (۴۸-۱۶۷۰) به کشورهای شرقی اعزام شدند. تئودور پترایوس (Theodor Petraeus) اولین فردی بود که با فرمان شاه به ترکیه و کشورهای شرق مدیترانه اعزام شد. او در بازگشت تعدادی نسخه خطی فارسی، ترکی و عربی به همراه آورد. بعدها در دوره پادشاهی فردریک پنجم (۴۶-۱۷۶۶) هیأتی علمی - تحقیقی از دانشمندان برجسته دانمارک و سایر کشورها تشکیل شد. مجموعه نسخه‌های خطی گردآوری شده توسط این هیأت، کپنهاک را به مرکز مطالعات شرقی و اسلام‌شناسی میدل ساخت که در طول سده نوزدهم میلادی، پژوهشگران بسیاری را جذب نمود. همچنین جهانگردانی چون راسموس راسک (Rask) (Rasmus) در سال ۱۸۳۳ م. و سی. تی. فالب (C.T. Falb) در سال ۱۸۴۹ مجموعه‌های خود را به این کتابخانه اهدا نمودند. سرانجام در سده بیست میلادی به دنبال سیاست‌های قبلی دانمارک، هیأت پروفیسور آرتور امانوئل کریستین سن (Christensen, 1875-1945) (Arthur Emanuel) جهت گردآوری نسخه‌های خطی به ایران اعزام شد. حاصل تلاش هیأت‌های اعزامی مختلف و اهدای کتب توسط جهانگردان، مجموعه شرق شناسی کتابخانه سلطنتی کپنهاک است که حدود ۱۰۰۰ نسخه خطی به زبان‌های عربی (۵۰۰ نسخه)، فارسی (۴۵۰ نسخه)؛ (زبان اوستایی ۴۳ نسخه) و ترکی (۱۰۰ نسخه) است. قدیمی‌ترین نسخه این مجموعه قرآنی به خط

Irmeli Perho. Catalogue of Arabic Manuscripts: Coddices Arabici Arthur Christenseniani / - Copenhagen: NIAS Press, 2003. Xv, 434p.- (Catalogue of Oriental manuscripts, xylographs etc. in Danish collection ; v. 5.2) ISBN: 87-91114-07-1

مجموعه‌هایی از نسخه‌های خطی شرقی در بسیاری از کشورهای جهان پراکنده‌اند که از جنبه‌های مختلف حائز اهمیت می‌باشند. کتابخانه سلطنتی دانمارک در کپنهاک که به سال ۱۶۵۳ م. در دوران سلطنت پادشاه فردریک سوم تاسیس شد یکی از مراکز

کوفی مربوط به قرن ۴ هـ. / ۱۰ م. است. در مجموعه کتب شرقی این کتابخانه، علاوه بر کتب خطی، تعدادی کتاب‌های چاپی نیز گردآوری شده که حدود ۳۰۰۰ عربی، ۲۰۰۰ فارسی، ۲۰۰۰ ترکی و ۵۰۰ کتاب به زبان‌های هند و اروپایی است.

آرتور کریستین سن

نسخه‌های خطی که در این فهرست معرفی شده متعلق به ایران‌شناس نامی دانمارک، متخصص در تاریخ تمدن و زبان و مذاهب و ادبیات ایران باستان است که در طی سفر خود به ایران از فوریه تا آگوست ۱۹۱۴ م. بدان‌ها دست یافت. اغلب نسخه‌های خریداری شده به زبان فارسی (۵۶ نسخه خطی فارسی) و تعدادی نیز به زبان عربی است. موضوع این نسخه‌ها عمدتاً مذهب و ادبیات است. اما ویژگی بارز مجموعه کریستین سن کیفیت بالا و نفاست صحافی کتاب‌ها است. چند نسخه خطی با جلد‌های لاک‌نغیس با تزیینات آب طلا در این مجموعه وجود دارد. بسیاری از نسخه‌ها دارای طرح‌های اسلیمی مذهب و دارای طرح‌هایی از طلا و سایر

نقش‌ها است. پس از انقلاب مشروطه (۱۳۲۷-۱۳۲۴ هـ. / ۱۹۰۹-۱۹۰۶ م.) تعداد زیادی نسخ خطی از ایران خارج گردید و به مجموعه‌های شخصی در خارج از کشور انتقال داده شد، از این رو کریستین سن نیز این اقبال را یافت که به چنین متون نفیس دست یابد.^۲

آرتور کریستین سن در سال ۱۹۰۰ م. موفق شد تا درجه فوق لیسانس خود را در زمینه مطالعات زبان و تاریخ فرانسه کسب نماید. او در دوران نوجوانی با خواندن داستان‌های هزار و یکشب شیفته سرزمین‌های شرقی شده بود و زمانی که تنها سیزده سال داشت در انشایی آرزو کرد زبان‌شناس شود و علاوه بر زبان‌های شرقی در ترانه‌های عوام و فرهنگ ملی مردم شرق نیز مطالعه نماید. زمانی که مشغول تحصیل زبان فرانسه بود در عین حال به آموختن زبان فارسی و عربی و سانسکریت و ترکی نیز پرداخت. وی مطالعات فارسی و عربی را نزد ای. اف. مرن (A.F. van Mehren)، زبان‌شناس سانسکریت را با وی. فیسبول (V. Fausboll)، زبان‌اوستایی را نزد ادوارد لمن (Edvard Lehmann) و زبان عربی و ترکی را نزد یوهانس استروپ (Johs. Ostrup) فراگرفت. در سال ۱۹۰۲ م. به برلن سفر کرد و مطالعات ایران‌شناسی خود را با هدایت فریدریش کارل آندریاس (F.C. Andreas) ایران‌شناس مشهور آلمانی ادامه داد تا اینکه در سال ۱۹۰۳ م. رساله دکترای خود را که تحقیقی ادبی و تاریخی درباره عمر خیام بود با درجه ممتاز به پایان رساند و موفق به دریافت مدرک دکتری شد.

آرتور کریستین سن بعد از اتمام تحصیل در حوزه زبان‌شناسی به تحقیقات تاریخی و فرهنگی بیش از تئوری‌های زبان‌شناسی علاقه‌مند شد. از این رو به مطالعه درباره تاریخ ایران باستان و تاریخ حکومت ساسانیان پرداخت. حاصل این مطالعات منجر به انتشار کتابی به نام امپراطوری ساسانیان، مردم، حکومت، و دربار شد که در سال ۱۹۰۷ م. انتشار یافت و در سال ۱۹۲۷ م. تجدید چاپ شد. این کتاب به وسیله آقای مجتبی مینوی در سال ۱۳۱۴ به فارسی ترجمه و چاپ شد. ویرایش دوم کتاب با عنوان ایران در زمان ساسانیان در سال ۱۹۳۶ م. چاپ شد که در سال ۱۳۱۷ به وسیله غلامرضا رشید یاسمی به فارسی ترجمه و تاکنون بارها تجدید چاپ شده است. کلیه نسخه‌های کتاب کریستین سن به سرعت بفروش رسید و در سال ۱۹۴۴ م. ویرایش سوم این کتاب نیز منتشر شد.

آرتور کریستین سن در سال‌های ۱۹۲۹ و ۱۹۳۴ م. مجدداً به ایران سفر کرد و به مطالعه لهجه‌های ایرانی پرداخت. حاصل این

تصویر ۲. شرح جدید علی بن محمد قوشچی، مورخ ۱۲۶۴ هـ. / ۱۷۴۸ م. ۲۰۴ برگ، ۱۴×۲۱ سانتی متر

ظاهراً متون فقهی مجموعه مربوط به امامیه و متون کلامی در اصل مربوط به اهل تسنن است. در واقع تنها چند متن عقیدتی امامیه در این مجموعه مشاهده می‌شود که چهار نسخه از آنها شروحنی بر تجرید الکلام یا تجرید العقاید نصیرالدین طوسی است که کتابی معروف در کلام شیعه امامیه است. یکی از این شرح‌ها شرح جدید از علی بن محمد قوشچی (عالم حنفی) است که شرحی بر تجرید العقاید طوسی با شماره [342, 346, 350, 353] [Cod. Arab. A.C. 8, 15, 28, 36, P. 8, 15, 28, 36] است. نسخه‌ای دیگر در کلام شیعه، حاشیه‌ای از عبدالرزاق بن علی لاهیجی است که در واقع شرحی بر شرح جدید قوشچی است تحت عنوان حاشیه حاشیه الخفزی علی الشرح جدید علی تجرید العقاید با شماره [P. 385] [Cod. Arab. A.C. 10-B, 10] می‌باشد.

علاوه بر متون مذهبی، کلامی، حدیث، تفسیر و دستور زبان عربی، مجموعه‌ای از کتاب‌ها نیز در موضوع علوم طبیعی است که از آن جمله می‌توان شرح الملخص فی الهیئه از منجم معروف قاضی زاده رومی با شماره [Cod. Arab. A.C. 60, P. 1] که در دوره

سفرها مقالات علمی متعددی است که در سال‌های ۱۹۱۵، ۱۹۳۰ و ۱۹۳۵ م. به رشته تحریر درآورد^۲. از آثار ماندگار کریستین سن علاوه بر کتب و مقالات ارزشمند در تاریخ ساسانیان باید از کتاب

Codices Avestici et Pahlavici Bibliothecae

Universitatis Hafniensis

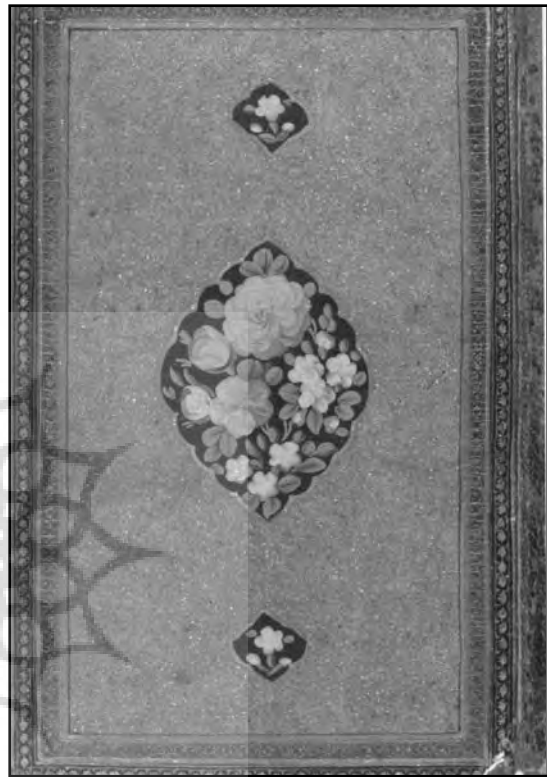
نام برد. این کتاب چاپ عکسی مجموعه‌ای از دست نوشته‌های اوستایی و پهلوی در کتابخانه سلطنتی کپنهاگ است که شامل قدیمی‌ترین و بهترین متون موجود به این دو زبان است. کریستین سن این کتاب را با همکاری پروفیسور کای بار (Kay Barr) در دوازده جلد منتشر کرد^۴. سرانجام در سال ۱۹۴۵ م. با مرگ ناگهانی کریستین سن، کتابخانه شخصی او که حاوی هزاران جلد کتاب در موضوع تاریخ، تمدن و فرهنگ ایران بود طبق وصیتش در اختیار کتابخانه دانشگاه کپنهاگ قرار گرفت.

کتاب حاضر دومین فهرست از منابع اسلامی کتابخانه سلطنتی دانمارک در کپنهاگ است. ۹۴ نسخه خطی و ۳ نسخه چاپ سنگی قدیمی در این کتاب فهرست شده است. تعداد قابل توجهی از نسخه‌ها در باب فقه و اصول فقه شیعه اثنی عشری، دستور زبان عربی و کتاب‌های معانی و بیان است. سایر عنوان‌ها تعدادی کتاب مربوط به اهل سنت و تعدادی نیز متون مذهبی شیعه است. بیشترین عناوین مربوط به سده نوزده میلادی است. قدیمی‌ترین نسخه [Cod. Arab. A.C. 97, p. 263] مربوط به کتاب القانون فی الطب ابن سینا به تاریخ ۹۱۰ هـ. / ۱۵۰۴ م. است. این فهرست حاوی نسخه‌هایی است که از اصل اثر استنساخ شده است مانند کتاب مسالک الافهام الی تنقیح شرایع از زین الدین عاملی معروف به شهید ثانی با شماره [Arab. A.C. 6, 19, 21, P. 160, 130, 126] [Cod. Arab. A.C. 6, 19, 21, P. 160, 130, 126]، و شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام از نجم‌الدین حلی معروف به محقق حلی با شماره [Cod. Arab. A.C. 24, 56-B, 74, p. 149] [Cod. Arab. A.C. 24, 56-B, 74, p. 149]. در موضوع اصول فقه نیز نسخه‌های معتبری در این فهرست موجود است که می‌توان از تهذیب الاصول الی علم الاصول از حسن بن یوسف بن مطهر حلی با شماره [Cod. Arab. A.C. 43, P. 223] نام برد. بخش‌هایی از دواثر معروف در موضوع احادیث شیعه به نام‌های فروع الکافی از محمد بن یعقوب کلینی به شماره [Cod. Arab. A.C. 55, 75, P. 67-75] [Cod. Arab. A.C. 55, 75, P. 67-75] و من لایحضره الفقیه (۳-۱) از ابن بابویه قمی معروف به شیخ صدوق نیز در این کتاب با شماره [Cod. Arab. A.C. 81, P. 87] [Cod. Arab. A.C. 81, P. 87] معرفی شده است.

منشأ نسخ خطی

تعدادی از نسخه‌ها دارای عنوان است و گاهی نیز حاوی بخشی از نام مولف است که با مرکب آبی در صفحه اول آنها آمده است. نویسنده که البته بد خط هم بوده، همهٔ عناوین را به فارسی و به شکلی مشابه نوشته است. احتمالاً، این دست خط، دست خط کتابفروش ایرانی بوده است که این نسخه‌ها را به آرتور کریستین سن فروخته است. کتابفروش تلاش کرده تا عنوان نسخه‌ها را به درستی معرفی و مشخص کند، اما در این کار اغلب ناموفق بوده و اطلاعات نادرست ارائه کرده است.

احتمالاً برخی از نسخه‌ها از ایران خریداری نشده بلکه از اروپا خریداری شده است. یکی از آنها قرآنی با شماره [A.C. 84, P. 307] است که حاوی چندین نشانه و برجسب از مالکان اروپایی و هم چنین دست خطی از مالک عرب آن است که به تاریخ ۱۱۹۷ هـ / ۱۷۸۲ م. نوشته شده، اما فاقد نام وی است. اولین مالک اروپایی ظاهراً یک منجم و جهانگرد فرانسوی است به نام جوزف بیوچمپ (Joseph de Beauchamp, 1752-1801). او در پشت نسخه (ص ۷۵۵) محل و تاریخ خرید نسخه را بغداد، ۱۲ سپتامبر ۱۷۸۹ م. ذکر کرده است. بیوچمپ از سال ۱۷۸۲ در عراق بوده است تا اینکه در سال ۱۷۸۹ با به وقوع پیوستن انقلاب فرانسه به کشورش فرانسه بازگشت و از سال ۱۷۹۰ به مدت شش سال نزد خانواده خود در زادگاهش وسول (Vesoul) اقامت گزید. در آنجا با یک وکیل به نام اتنی پیگنوت (Gabrielle Peignot, 1767-1849) - (Etienne) که در همان شهر اقامت داشت و بعدها به شغل کتابداری رو آورد، آشنا شد. اتنی پیگنوت بعدها صاحب این قرآن شد. او نام خود و بیوچمپ را در صفحه ۷۵۵ این نسخه یادداشت کرده است. گویا بعدها این نسخه، به فرائو کاستل برانکو (Ch. Ferrao de Castelbranco) رسیده است. وی نام و نشانی خود در پاریس را در بخش داخلی روی جلد این نسخه چسبانده است. وی رمان نویس پرتغالی و شاگرد شرق شناس معروف آنتونی سیلوسترسکی (Antoine Silvestre de Sacy, 1758-1838) بوده است. بعدها این کتاب به یک کتابفروشی در آلمان به نام کهنه کتاب فروشی کهلر (K.F. Koehler's Antiquarium) انتقال یافت و برجسب این کتابفروشی بر قسمت داخلی روی جلد چسبانده شد. نشانه‌ای دال بر اینکه این نسخه، زمانی در ایران بوده است وجود ندارد، به عکس، به نظر می‌رسد که این نسخه از سال ۱۷۹۰ در اروپا بوده است و کریستین سن، احتمالاً آن را از یک کتابفروش اروپایی و یا شاید هم

سلطنت الغ بیگ تیموری (متوفای ۸۵۳ هـ.) می‌زیسته است، نام برد. این نسخه حاوی چندین طرح در باره نجوم و شامل حاشیه‌هایی است که توسط عبدالعلی بن محمد بیرجندی (متوفای ۹۳۴ هـ.) به رشته تحریر درآمده است. به علاوه، کتابی در موضوع هندسه به نام تحریر اقلیدس از خواجه نصیرالدین طوسی با شماره [A.C. 27, P. 396] است، این کتاب در حقیقت شرحی بر کتاب ستاره‌شناسی است که به وسیلهٔ یک ریاضیدان یونانی به نام تتودوسیوس (۱ ق. م.) نوشته شده است. این نسخه شامل چندین رسم هندسی و حاشیه‌ای از بهاء الدین عاملی معروف به شیخ بهایی است. دو نسخه خطی در موضوع پزشکی به نامهای قانون فی الطب از ابن سینا با شماره [A.C. 97, P. 263] است، در بالا اشاره شد و دیگری کتاب معروفی از رازی به نام کتاب المنصوری فی الطب با شماره [A.C. 13, P. 259] است. هم چنین در این مجموعه نسخه‌ای در موضوع جانورشناسی به نام مختصری از حیات الحیوان اثر محمد بن موسی دمیری با شماره [A.C. 78, P. 372] وجود دارد.

جلدان ساده، اما در بالای صفحه اول و حاشیه متن، دارای تذهیب زیبایی است. کتاب دعای دیگری با شماره

Cod. Arab. A.C. 41, P. 290 نیز به روش کتاب قبلی تزیین شده است، در حالی که تذهیب‌هایی که در حواشی دو قرآن و ظرافت کمتری برخوردار است. نسخه Cod. Arab. A.C. 85, P. 368 یک واژه‌نامه عربی - فارسی در قطع رحلی است که صفحه اول آن تذهیبی بسیار ابتدایی و خالی از ظرافت دارد. هم چنین تذهیبی بسیار ساده با قاب گنبدی شکل طلایی در نسخه‌ای (Cod. Arab. A.C. 82, P. 55) با موضوع دستور زبان عربی در این مجموعه به چشم می‌خورد.

بسیاری از نسخه‌های معرفی شده در کتاب حاضر، بر روی کاغذهای ته‌نقش دار نوشته شده است. این ته‌نقش‌ها، عمدتاً شامل اسامی ایتالیایی، القاب خانوادگی و اشرافی و نقش حیوانات است که خود نشانگر آن است که کاغذهای مورد استفاده از اروپا وارد شده است. در عین حال، برخی از ته‌نقش‌ها نیز حاوی حروف سیریلیک است که نشان می‌دهد در آنجا کاغذ روسی نیز در دسترس و موجود بوده است.

متون فارسی

در این فهرست چهار متن به فارسی و عربی (دوزبانه) وجود

از همان کهنه کتابفروشی کهلر خریداری کرده است. در اینجا شش نسخه دیگر نیز وجود دارد که با توجه به علائم و نشانه‌های موجود به نظری می‌رسد در اروپا خریداری شده‌اند، هر چند، تاریخ ورود این نسخه‌ها به اروپا به اندازه نسخه قرآنی که در بالا اشاره شد روشن نیست. برچسبی از کتابفروشی لندن، Luzac & Co. پشت نسخه‌های خطی با شماره (A.C. 42 & 83, P. 108, 255) و وجود دارد. ضمن آنکه نسخه دوم حاوی دست خطی به زبان آلمانی و یادداشتی به زبان انگلیسی است که به معرفی نسخه می‌پردازد. نسخه شماره (Cod. Arab. A.C. 85, P. 368) دارای برچسبی از یک شرکت فرانسوی به نام et Cie Editeurs, Maisonneuve، به انضمام سه یادداشت توصیفی به زبان‌های انگلیسی، فرانسه و لاتین است. بخش‌هایی از متن فهرست نویسی این نسخه نیز که ظاهراً به زبان آلمانی و انگلیسی است به نسخه شماره (Cod. Arab. A.C. 38, 39 & 67) چسبانده شده است که همین امر نشان می‌دهد، این نسخه در ایران به فروش گذاشته نشده، بلکه در کتابفروشی‌های اروپایی در معرض فروش بوده است. در مورد مالکان ایرانی نسخه‌ها، بسیاری از نسخه‌ها شامل مهر و یادست خط مالک است که در برخی موارد نام مالک و تاریخ خرید نیز آمده است. چهار نسخه با شماره‌های P. 342, 385, 165, 375، Cod. Arab. A.C. 8, 10, 26, 4، دارای یادداشت وقف است. در سه نسخه نام واقف و تاریخ وقف ذکر شده است.

اگر اطلاعاتی که در نسخه (Cod. Arab. A.C. 16, P. 63) آمده صحیح باشد، یکی از مالکان این نسخه فتحعلی شاه قاجار بوده است. این نسخه حاشیه احمد بن محمد شمنی (۸۷۲-۸۰۱ هـ.) بر کتاب معنی اللیباب هشام است. کریستین سن طی یادداشتی در مورد این نسخه چنین آورده: « شرح معنی اللیباب، کتابی است معروف در باب دستور زبان عربی از ابن هشام که گفته می‌شود متعلق به کتابخانه فتحعلی شاه قاجار بوده است.»

جلدها، تذهیب‌ها و کاغذ

تعداد کمی از جلدها، جلدهای سر طبله دار شرقی هستند. اغلب جلدها به سبک غربی و با تزیینات ساده یا بدون تزیینات و با آرایه‌های ضربی متعددی تزیین شده‌اند. استثناً نسخه 96, P. 293 Cod. Arab. A. C. مربوط به یک کتاب دعاست که روی جلد آن با رنگ و روغن و طرح ترنج و گلبوته به رنگ قهوه‌ای مایل به قرمز تزیین شده است. هم چنین کتاب‌هایی با قطع رحلی در این مجموعه وجود دارد که با قاب‌هایی طلایی و کاغذهایی به رنگ آبی کم‌رنگ و صفحه‌های آغازین آن با قاب‌های تذهیب کاری شده آرایه‌بندی شده است.

از دیگر نسخه‌های زیبای این مجموعه می‌توان به نسخه Cod. Arab. A.C. 35, P. 285 که کتاب دعایی است اشاره کرد. روی

بازیابی تنظیم و جلدهای مختلف از یک نسخه پشت سر هم قرار گرفته است.

در مواردی که مجموعه شامل متن اصلی و شروح و حواشی مربوط به آن است، ابتدا متن اصلی و سپس شروح و حواشی آن توصیف شده است. متون مجهول المؤلف نیز در انتهای هر موضوع قرار گرفته و مجموعه‌ها نیز در بخشی مجزا در انتهای کتاب معرفی شده‌اند.

جهت سهولت استفاده از این فهرست، نمایه‌های متعددی از عناوین، نام مولفان، کاتبان، تاریخ کتابت، مالکان و نمایه شماره بازیابی هر یک از نسخه‌های خطی در کتابخانه سلطنتی تهیه و در انتهای کتاب آمده است.

شاخص‌های توصیف

در این فهرست چهارده شاخص در زمینه اطلاعات کتابشناختی و نسخه‌شناسی در نظر گرفته شده است. این اطلاعات شامل عنوان اثر، موضوع، نویسنده، کاتب، تاریخ کتابت، تعداد صفحات، تعداد سطرهای هر صفحه، اندازه، توصیف، یادداشت، نشانه مالک، آغاز نسخه، پایان نسخه و منشأ نسخه است. به دنبال توصیف هر نسخه تصاویری از متن کتاب و برخی جلدها نیز ضمیمه شده است.

پانویس‌ها:

1. www.kb.dk/dept/nbo/oja/os/index-en.htm
۲. گسترش مجموعه‌های اسلامی در کتابخانه‌های اروپای غربی و آمریکای شمالی، استفن رومن، ترجمه فرشته ناصری. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۳۵.
۳. فریدون وهمن (آرتور کریستین سن ایران شناس و ایران دوست دانمارکی) یخمه، ۲۵۳-۲۵۴ (مهر ۱۳۴۸): ۳۷۹-۳۸۶، ۴۳۳-۴۳۵.
4. www.bibliothecapersica.com/articles/v7/v7f3/v7f338.html
۵. این کلمه از provenance گرفته شده که در اصل نشانه‌هایی از مالکان سابق کتاب ارائه می‌دهد.

6. Biographie universelle ancienne et moderne, M. Michaud (ed.), Paris 1843, vol. Iii, p.362. Dictionnaire de biographie francaise, M. Prevost & Roman d'Amat (eds), Paris 1951, vol.5, p.1053

۷. از گونه‌های رایج جلد در جهان اسلام است. در این جلد، امتداد لوح زیرین متشکل از عطف لولایی و بالک است. هنگامی که کتاب بسته است، عطف لولایی دم ورق را می‌پوشاند و بالک یا روی دفته رویا زیر آن قرار می‌گیرد.

دارد. نسخه Cod. Arab. A.C.18, P.11 کتابی در باب آداب زیارت مراقد و زیارتگاه‌های شیعی به نام آداب الزیارة است که در آن آداب زیارت‌ها، به زبان فارسی و دعاها به زبان عربی آمده است. نسخه Arab. A.C.64-C, P.274 Cod. در موضوع معانی بیان از نورالدین قمی به همراه دو متن عربی با همین موضوع در یک کتاب وارد شده است. Cod. Arab. A.C.77-B, P.414 منتخبی از تاریخ عالم‌آرای عباسی در موضوع تاریخ است که با دو متن عربی در موضوع اصول فقه در یک کتاب آمده است. نسخه 66 Cod. Arab. A.C. به نام مفید از عبدالرحمن عبدی پاشا، در این فهرست وارد نشده است. متن این کتاب به ترکی عثمانی است و در حاشیه آن اشعار فارسی از کتاب پندنامه عطار نوشته شده است. این نسخه در Cod. Pers. A.C.156 در فهرست نسخه‌های فارسی کریستین سن که به زودی منتشر خواهد شد مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

شیوه تنظیم

نسخه‌های معرفی شده در کتاب حاضر، بر اساس محتوای موضوعی به بیست موضوع اصلی شامل: نجوم، اخلاق، دستور زبان، حدیث، تاریخ، حقوق، اصول فقه، جادوگری، پزشکی، اوزان و مقادیر، فلسفه، شعر، ادعیه، قرآن و تفاسیر، معانی و بیان، تصوف، الهیات، لغت، جانورشناسی و مجموعه‌ها تقسیم شده است. هر یک از نسخه‌ها در ذیل این موضوعات بر اساس شماره